

gyar érdekek is? Ismeretes, hogy az első világháború utáni amerikai elképzelésekben a Magyarország számára kedvezőbb határok megvonása is megfogalmazódott. Ezt azonban – amint arra már utaltam – nem érvényesítették az amerikai küldöttek a tárgyalások folyamán.

A kötetben található dokumentumokat olvasva – Romsics Ignác az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Levéltárában őrzött vonatkozó iratanyagának mintegy egyharmadát tette közzé – azt láthatjuk, hogy a különböző albizottságok alaposan elemezték az etnikai, gazdasági, földrajzi és politikai viszonyokat – említést érdemel, hogy Magyarország viszonylatában szinte kizárólag a *Jászi Oszkár*, *Vámbéry Ruzstem*, *Károlyi Mihály* gróf nevével fémjelzett emigráció tagjainak írásaira, véleményére alapoztak! –, de az egy Romániát leszámítva – mely szintén a német-olasz szövetségi rendszer oldalán állt – nem sok lehetőségét látták az 1937-es határok Magyarország javára történő módosításának. Az amerikai szakértők, illetve politikusok úgy vélték, hogy nem lehet a volt Csehszlovákia és Jugoszlávia kárára a magyar érdekeknek megfelelő határkiigazításokat végrehajtani. A tervezetekben természetesen megfogalmazódtak különböző verziók, de mire ezekről Párizsban 1946-1947-ben konkrét formában tárgyalásokra került sor, elmaradt az amerikai kiállítás.

A Romániával szembeni esetleges minimális erdélyi „revízió” lehetősége 1945-1946-ig még fel-felmerült, de főleg a Romániát támogató Szovjetunió nyomására erről is le kellett mondani. Ezt 1946. júniusában eképpen fogalmazta meg *James F. Byrnes* az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere *Nagy Ferenc* magyar miniszterelnök előtt Washingtonban: „...be kellett látnunk, hogy a népesség Erdélyben annyira kevert, hogy lakosságcsere nélkül semmilyen határmódosítás nem nyújt megoldást az etnikai problémára”.

Úgy tűnik miként az első világháború *Clemenceau*, úgy a második világháború befejeztével *Sztálin* „osztotta le” a lapokat. A Németország, illetve náciellenes koalíció másik tagjai – az Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország – csak figyeltek, néha aggódtak is, de saját elképzeléseik és céljaik közül nem túl sokat értek el Európában. Az amerikai tervekben, de a brit elképzelésekben is többször előbukkanó közép-európai, kelet-európai államszövetség helyett szatelit államok sora jött létre a kelet-közép-európai térségben, melyek az „anyabolygó”, a Szovjetunió mozgását követték. Az esetleges pályaelhagyási kísérletek – lásd 1956 Magyarország, 1968 Csehszlovákia – mindig szomorú eredménnyel jártak, igaz, az egykori koalíciós partnerek akkor is „aggódtak” – egy ideig.

Az amerikai politikának rá kellett jönnie, hogy a társadalmi-politikai berendezkedés másként alakult a térség országaiban, mint ahogy azt egykoron vélték. Az 1945-1947 közötti látszólagos magyar demokratikus indulás is csak addig és úgy funkcionált, ameddig és ahogy azt a megszállók akarták. A „nagy szemfényvesztésre” alig, sokan még ma sem döbbsentek rá!

Végére érve az ismertetésnek, rá kell jönnöm arra, hogy a kérdés megfogalmazódhatott bennem – Lehetett volna másként? –, de a válasz a kötet és a történések ismeretében egyértelmű: nem. Kár érte!

(Amerikai béketervék a háború utáni Magyarországról. Az Egyesült Államok Külügyminisztériumának titkos iratai 1942-1944. Szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta *Romsics Ignác*. Gödöllő, 1992. Typovent Kiadó és Nyomda Kft.)

Egy diplomata emlékezése

Több alkalommal szoltam már az Európa Könyvkiadó és a História folyóirat figyelemreméltó sorozatáról, az Extra Hungariamról. A sorozat közreadói, folytatva az eddigi gyakorlatot, ismét külföldön megjelent (Neuchatel, 1947.), magyarul eddig hozzá nem férhető kötetet adtak közre, az érdeklődők öröme. A jelen kötet szerzője – *Ullein-Reviczky*

Antal (Sopron, 1894. – London, 1955.) volt diplomata, rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter – könyvében „mindössze” hét-nyolc esztendő történéseit foglalja össze, abból a szemszögből vizsgálva a Magyarország sorsát meghatározó eseményeket, amelyből azokra rálátása nyílt.

Ullein-Reviczky Antal a két világháború közötti magyar diplomáciai kar jól felkészült, a belpolitikai eseményeket is figyelemmel kísérő tagja volt. Diplomáciai pályafutása még az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában indult, és az 1930-as évek második felére teljesedett ki. Akkorra már elismert nemzetközi jogász, 1938-tól a külügyminisztérium sajtófőnöke. Mint ilyen a magyar külpolitikai döntések előkészítésének szemtanúja és részese. Több külügyminiszter közvetlen munkatársa, politikájuknak értő és egyben kritikus bírálója.

Ullein-Reviczky Antal írásában nagy teret szentel *Bárdossy László* volt külügyminiszter, miniszterelnök személyének, politikai lépései bemutatásának, értékelésének. A miniszterelnök-külügyminiszter közeli munkatársa úgy véli, hogy Bárdossy a legnehezebb helyzetben vállalta a kormányzati felelősséget és lépett arra az útra, melyről letérni nemigen lehetett. A szerző megítélése szerint a politikus – Bárdossy László – a különböző oldalról ránehezedő nyomással nem bírva a második világháborús magyar történelem tragikus sorsú alakjává vált. Ullein-Reviczky Antal Bárdossy Lászlót nem menti fel a politikai felelősség alól, hibáztatja a történelemért, de mint kiderül, maga sem tudott volna igazán jó receptet ajánlani a háborúból való kimaradásra. Hogy miért nem? Elég talán ehhez a történészek által oly sokszor elutasított véleményt idézni, melyet Ullein-Reviczky Antal eképp fogalmazott meg: „...a kis országok, a gigászi világfordulások közepette, nem alakítják a történelmet, hanem elszenvedik”. Megszívlelendő gondolat! Ne feledkezzünk meg arról, hogy Magyarország kis ország volt, melyet Európa nagyhatalmai – nevezetesen Nagy-Britannia és Franciaország – már az 1930-as években sem támogattak az egyre nagyobb veszélyt jelentő német terjeszkedéssel szemben.

Mert mit tehetett volna Magyarország 1938 és 1941 között? Vállalta volna a szembefordulást a nemzetiszocialista német Harmadik Birodalommal? Lemondhatott volna a két évtizede hangoztatott revíziós céljairól? Feláldozhatta volna magát egy reménybeli békeszerződés jegyében, hátha a győzők értékelik majd tettét?

Egyiket sem tette. Megpróbált „vonakodó csatlósként” kis erővel résztvevője lenni a háborúnak, remélve egy igazságosabb békét, európai területi újrendezést. Ha más módon is, de gyakorlatilag ezt próbálta megvalósítani *Teleki Pál*, *Bárdossy László* és *Kállay Miklós* is. Politikájuk azonban – különböző okok miatt ugyan, de – kudarcot vallott. A végső „el- és leszámolásnál” egyikük sem kapott kíméletet. Ullein-Reviczky Antal a maga eszközeivel igyekezett valamennyiüknek „igazságot” szolgáltatni. Kétségtelen, hogy személyéhez legközelebb Kállay Miklós állt. Ő maga is igyekezett azt a törekvést szolgálni, mely az országot kivezette volna a háborúból és egy tisztességesebb béke felé irányította volna. Tervei azonban nem sikerülhettek. A körülmények és a lehetőségek nem voltak adottak hozzá.

Ullein-Reviczky Antal a magyar politikai élet azon szereplőjéhez tartozott, akik szerették volna megérni és elérni, hogy a német-olasz „szövetségben” harcoló ország a második világháborút úgy fejezhesse be, hogy területét angolszász csapatok érik el és a magyar királyi honvédség csapatai előttük tehtik le a fegyvert. Ez az elképzelés azonban „álom” maradt. Sem Ullein-Reviczky Antal, sem mások nem tudták még akkor, hogy a szövetséges nagyhatalmak esetében csak az ellenség azonos és nem a cél! A sztálini Szovjetunió nemcsak a hitleri Németországtól kívánt megszabadulni, de legyőzése során „gyarapodni” is kívánt. Az eszme, a bolsevizmus nem állhat meg a határoknál. A világforradalom eszméje még élt. Amikor partnerei – a szövetséges jelző szép, de csak a külvilágnak volt az – erre rádöbentek, már késő volt. Európa jelentős területe a Szovjetunió birtoka lett. Közép- és Kelet-Európa elveszett a Nyugat számára. *Sztálint* ki kellett fizetni, és ő területeket akart. Megkapta, tízmilliókkal együtt, évtizedekre.

Hogy milyen nehéz a helyzete egy kis országnak, ha történetesen Európa közepén, minden hadak útján fekszik, igazolhatja a magyar példa. Hiába a próbálkozás, az ered-

mény szinte mindig ugyanaz. Nagyhatalmak oldvalvizein evezve, remények után csalódás következik. Ezt olvashatjuk ki Ullein-Reviczky Antal írásából is. Maga sem gondolta, hogy a Nyugat így magára hagyja Magyarországot. Úgy vélte, hogy a náci elnyomástól megszabadított ország önálló útra léphet. Csalódnia kellett! De hogy ezt 1944-ben még mennyire nem hitte, álljon arra itt példaként könyvéből egy hosszabb passzus: „A véres nyilas rezsim idején egy magyar zsidó fiatalember, miután sikerült megszöknie Szálasi koncentrációs táborából, vagyis a halál előszobájából, kalandos vándorlás után teljes ép-ségben megérkezett Svédországba. Nyomban felkeresett, s elbeszélvén kálváriáját, elmondta, hogy akkor szenvedett a legkeservebben, amikor Lengyelországból Magyarországra vonult vissza a magyar hadsereg, s ő egy zsidó munkásszázadva volt beosztva. 'Egyet nem értek – mondtam én neki -: hát azon a hosszú visszavonuláson nem volt alkalmuk, önnek meg a barátainak átmenni az oroszokhoz?' 'Dehogynem, uram – válaszolta –, alkalmunk bőven lett volna, hisz senki se törődött már velünk.' 'Hát akkor? Nem akarták megtenni?' – faggattam tovább. 'Az igazat megvallva uram, csakugyan nem akartunk – felelte –, mert rettenetesen féltünk az oroszoktól.'

Elképedtem. Félték az oroszoktól! Hogy egy magyar tiszt féljen tőlük – már amennyire egy katonának egyáltalán félnie szabad – azt még megértem; hogy egy közönséges honvéd, aki mident elhisz, amit mondanak neki, rettegjen tőlük, hagyján; de hogy egy munkásszázados zsidó a náci rezsim idején inkább eltűnjön minden szenvedést és megaláztatást, mintsem hogy megadja magát az oroszoknak, akik bizonyára tárt karokkal fogadták volna, ez nem fért a fejembe. Később, amikor többet tudtam meg róla, hogy miként is ment végbe az ország felszabadítása, ifjú zsidó honfitársam különös vallomása egyre kevésbé látszott érthetetlennek...

Ez a részlet arra is tanulságul szolgálhat, hogy sokan úgy vélték, a nyugati demokráciákkal szövetségben – partnerség Sz. S. – lévő diktatúra arca megváltozhat. Ők is tévedtek. Így vajon ki hozhat ítéletet azon politikusok és katonák fölött, akik valamennyien egyet akartak, egy nagyobb, jobb és szebb Magyarországot. Ezt ki a németek, ki a nyugati hatalmak, ki az oroszok oldalán vélte elérhetőnek. Azt hiszem, valamennyiüket csalódás érte.

Ullein-Reviczky Antal egyike volt azoknak, akik megpróbálták a történelem viharos tengerén hánykódó hajót révbe juttatni. Nem sikerült nekik. Nem a kormányoson és a matrózokon múlt, hogy a hajó sziklának csapódott, sokkal inkább a tengerek urán, aki a hullámokat és a vihart irányítja.

(Ullein-Reviczky Antal: Német háború – orosz béke. Budapest, 1993. Európa Könyvkiadó.)

SZAKÁLY SÁNDOR

1100 esztendő

Megújuló történelem

Írta és szerkesztette *Hegedűs László*, akiről jó tudnunk, hogy az 1956-os forradalom alatti – és leverése utáni – tevékenysége miatt életfogytig szóló börtönre ítélték olyan perben, amelyben öt halálos ítéletet szabtak ki. 1963-ban amnesztiával szabadult. Nagy Imre temetésének egyik vezetője, később egy ideig a *Történelmi Igazságtétel Bizottság* ügyvezető elnöke volt. Költő, a *Littera GMK* vezetője, nagy gyakorlattal bíró kiadványszerkesztő, a kötet az ő esztétikus és didaktikailag praktikus tipográfiájával jelent meg.

Az „írta és szerkesztette” esetünkben a rádióműsorok némelyikének előállítási módját idézi: „összeállította és az összekötő részeket írta”, valamint azt a tevékenységet, amelynek révén valaki mély történelmi munkásságot tankönyvvé egyszerűsít. Nem akármilyen né, hiszen egyetlen kötet fogja át a magyarság történetét, és ezzel azt is elárultuk, hogy a kötet címe csak az államiság tartamára utal, holott a kezdetektől (az uráli nyelvcsalád-